

2002, ANO DE FREI MARTÍN SARMIENTO

SEMBLANZA DE FR. MARTÍN SARMIENTO

Pilar Allegue
Universidade de Vigo

A piques de rematar un ano pleno de actos, actividades e estudos dedicados a Fr. Martín Sarmiento, afirmar que é un representante canónico da Ilustración galega e española, semella unha afirmación pouco significativa. Pero Fr. Martín Sarmiento foi un pensador e un científico coñecido e respectado no seu tempo, como demostran os numerosos dictames solicitados polos reformadores ilustrados da monarquía borbónica que el realiza. Podemos afirmar, incluso, que é un conselleiro na sombra dos reis Felipe V, Fernando VI e, aínda que non tanto, de Carlos III. Para apreciar a dimensión dese recoñecemento debemos saber, a maneira de exemplo, que por encarga do Conde de Aranda –eloxiado no seu tempo por Voltaire ó expulsa-los xesuítas–, realiza o estudo dos camiños reais; que a pedimento de Felipe V e Fernando VI, fai o proxecto do Sistema de Adornos

de esculturas interiores e exteriores, así como a Biblioteca, do novo Palacio Real de Madrid, ou ben, as *Reflexiones literarias para una Biblioteca Real*.

Sen embargo, este recoñecemento do seu tempo é silenciado historicamente. Sarmiento négase a publica-los seus estudos e investigacións en vida. Unicamente dará á imprenta a *Demonstración crítico-apologética del "Theatro Crítico Universal" de Fr. B.G. Feijoo*, por encarga da súa Orde co fin de defende-lo seu amigo e mestre. Desta obra publicaránse ata cinco edicións en vida do autor. Este silencio é a razón de que este sabio, aínda hoxe, non sexa coñecido pola grandeza das súas achegas científicas e non sexa tratado e incluído na historia do pensamento ilustrado con toda a súa importancia.

Pola pequena extensión deste traballo, esbozarei algúns elementos característicos deste ilustrado-empirista. Diremos en primeiro lugar que o coñecemento, para el, vén dos sentidos privi-lexiados: tacto e vista: *experimenté que más y más ideas recogía en un mes (de viage) que en muchos años viviendo recogido...* (Col. Medina Sidonia, ms. *Obra 660 pliegos*, v. XII, f. 305v.)

En segundo lugar, destaca o seu coñecer dende as fontes e así desexaba saber: *las verdades divinas y humanas en sus fuentes originales y puras, e incluso, las mentiras y falsedades de impostores en sus mismos lodazales y hediondos charcos originales...* (*Vida y viajes literarios*, Ed. Viñas, p. 4).

Esta verificación empirista e este método que o levan sempre a busca-las fontes son razóns importantes para que Sarmiento, como gran parte dos ilustrados europeos, guste das viaxes e viva ese *contacto carnal* de que fala Sarrailh, coa súa terra. Foi o noso autor un bo viaxeiro. Nos primeiros anos, despois de tomalos hábitos en 1711 en Madrid, viaxa para estudar e investigar dende o mosteiro de San Martín ata Irache, Salamanca, Exlonza, Asturias, Toledo, Valladolid..., pero as viaxes que van marcar definitivamente a súa vida, que espertan a súa vocación naturista, que o mergullan no seu país para coñece-lo e transforma-lo son as viaxes a Galicia. A través delas comeza a falar do gran libro da Natureza.

Mais Galicia representa para Fr. Martín unha realidade asoballada e non coñecida. O seu empeño vai ser dignificar os seus signos propios a través das ciencias. É así como realiza os máis importantes traballos de lingüística comparada –non soamente do seu tempo, senón de obrigada atención aínda hoxe–, de pedagogía, de botánica, de etnografía, incluso as descrições de lugares, «mixtos» vexetais e animais, e a explicación da paisaxe, que seguen a ser un modelo.

Viaxaría tres veces a Galicia. Na primeira, en xuño de 1725, sae de Asturias para Madrid e pasa a Pontevedra a visita-la súa nai. Ten trinta anos e inviste preto de catro meses nesta viaxe, da que temos poucas noticias. A segunda, realízaa en maio de 1745 e trae canda el varios cadernos nos que escribirá todos cantos materiais pode recoller, o que dará un cambio á súa preocupación investigadora e fecundará os seus traballos científicos. O regreso a Madrid será o 10 de febreiro de 1746. Ten 50 anos. A terceira viaxe ten lugar dende maio de 1754 a outubro de 1755. Será esta a viaxe máis longa e a que consolidará o seu cambio, o *espertar do soño erudito*, a identificación definitiva a través de Galicia –nación non contaminada pola sociedade corrupta e cortesá na que vive– co natural e prístino, co que para el representa o máis auténtico da natureza e que vén constituí-la «fonte da verdade»: os rústicos/as, os nenos/as, os vellos/as, os iliteratos, todo o que o seu século despreza e que para el (o mesmo que para Rousseau) debe ser coidado e cultivado porque é o máis auténtico. É nestas dúas últimas viaxes onde Sarmiento fai mención de *La Estrada* e describe tódolos lugares que a rodean.

A identificación coa súa terra queda manifestada en moitos textos e este é un deles: *Por ser yo natural del Reino de Galicia, y de la villa marinera de Pontevedra, busqué oportunidad de ir a recrearme algún tiempo a aquel país, y a respirar aires patrios. Ocupé 24 meses en las dos veces que peregriné por aquel Reino* (Carta a D. Andrés Du-Pont, enero 16 de 1764).

Pero o noso autor cando fala de vir recrearse ou ben «divertirse» a Galicia, realmente o que fai e vir visitar minuciosamente

e con tenrura a súa patria –como el di–, recoller materiais para poder axudar a transformar e utilizar en beneficio de todos/as as súas riquezas. Pois, aínda que o noso autor é natural de Villafranca del Bierzo, vivirá dende os catro meses en Pontevedra, a *boa vila*, por recibi-lo seu pai o cargo de Correo Maior de Santiago e Pontevedra.

Sen embargo, Sarmiento proclamará insistentemente que *Pontevedra es mi patria* e a Galicia dedicoulle gran parte dos seus esforzos e contribucións científicas. A importancia e grandeza da súa achega é esa «convivencia progresista» entre un coñecemento empírico do singular e concreto exemplificado en Galicia e as súas xentes, representantes do seu sentimento, e a racionalidade transformadora, civilizatoria, propia dun século constructor do cosmopolitismo. Un século que ten en Fr. Martín Sarmiento un bo exemplo emancipatorio. Esperemos que a publicación de toda a súa obra sexa a homenaxe merecida que lle renda Galicia.